

LAJTHA LÁSZLÓ ÉS A NÉPRAJZTUDOMÁNY KAPCSOLATA A NÉPRAJZI MÚZEUM INTÉZMÉNYES KERETÉBEN (1913–1949)¹

Tisztelt Főigazgató Úr, Igazgató Úr, kedves kollégák,

először köszönetemet szeretném kifejezni a Főigazgató úrnak és a Néprajzkutató Intézetnek, hogy az eredetileg a Zenetudományi Intézet Bartók-termébe tervezett Lajtha-könyvbemutatót, amely a közelmúltban kialakult fűtési gondok miatt meghíúsult, segítőkészségüknek köszönhetően saját rendezvénytermükbe befogadták.

A néprajzkutatás jelenlegi otthona a Lajtha-írásművek bemutatása alkalmából egy évszázados tudománytörténeti összefüggés felelevenítésére nyújt lehetőséget: felidézi a 20. század első felében a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárában, a későbbi Néprajzi Múzeum intézményi keretében működő Népzenei gyűjtemény egykori munkatársának, Lajtha Lászlónak múzeumhoz fűződő három évtizedes kapcsolatát: a tudományágak közötti szellemi érintkezés közös kiadványokban, folyóiratokban megvalósuló eredményeit, –mint például a *Magyarság Néprajzában* és a *Néprajzi Múzeum Értesítőjében* való egységes szerzői részvételt –, s mindazokat a szakmai nézőpontokat, amelyek meghatározták Lajtha népzene tudományi szemléletének sajátos, a néprajztudomány hatására egyre szélesebb értelemben vett hagyománykutatást igénylő állásfoglalását.

A Népzenei gyűjtemény munkatársaként és vezetőjeként 1913-tól 1949-ig a múzeum kutatógárdájához tartozó Lajtha, írásaiban is gyakran hivatkozott néprajztudós kollégáira, akikről kötetünk névmutatója, és egy Palotay Gertrud munkájáról szóló recenziójának közlése² ugyancsak jelzést ad. A szellemi közösségről tanúskodnak továbbá a kötetben megjelent kétszerzős publikációk, amelyeknek társszerzői, mint a *Tánc* fejezet munkatársa, Gönyey Sándor, szintén a múzeumi munkatársak körébe tartozott. A két tudományág szellemi együttműködésének hatása Lajtha elvi jellegű írásaiban, – kiemelt jelentőséggel a „*Gondolatok a népkulturáról*” című, 1943-ban, az Illyés Gyula szerkesztette

---

¹ A közreadó, Berlász Melinda bevezető eladása a *Lajtha László írásai I-II.*, kritikai összkiadás könyvbemutatója alkalmából a BTK Néprajzkutató Intézet előadótermében, 2021. november 24-én. A kötetet közreadta: Berlász Melinda, a közreadó munkatársai: Bíró Viola, Ozsvárt Viktória. Budapest: Rózsavölgyi és Társa kiadó, valamint a BTK Zenetudományi Intézete közös kiadásában, 2021. 792.

² Palotay Gertrud: Oszmán-török elemek a magyar hímzésben. *LLI/II.* 649.

Magyar Csillag folyóiratban közzétett cikkében³ – nyomtatékkal érvényesült a szélesebb értelemben vett népkultúra képviselőjét hangsúlyozó szerző álláspontjában.

A tudományos *genius lozzi* értelmében Lajtha Néprajzi Múzeumhoz fűződő kapcsolatát néhány további, általános jellegű megállapítással egészítem ki.

A magyar népzene kutatás „hőskorának” első évtizedében a Bartók és Kodály példáját követő ifjú Lajtha László volt az első népdalkutató, aki 1913-ban eskütétellel erősítette meg a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárához tartozó Népzenei gyűjtemény gondozására vonatkozó, múzeumi őrré való kinevezését. Lajtha 1913-tól 1949-ben történt politikai szempontú eltávolításáig – csupán néhány év katonai szolgálat és betegség kivételével – mintegy harminc éven át a Néprajzi Tár Népzenei osztályának munkatársa, vezetője, s rövid ideig a Néprajzi Múzeum megbízott igazgatója volt. Bartók és Kodály intézménytől független kutatói helyzetének viszonylatában Lajtha volt az egyetlen magyar népzene kutató, aki közintézményi alkalmazásban, az ország egyetlen népzenei gyűjteményében végezhetette kutatásait. Bartók csak két évtized múltán, 1934-ben kapott megbízást gyűjtéseinek feldolgozására a Magyar Tudományos Akadémián, s az ő eltávolítását követően vette át az egyetemes népdalgyűjtemény kiadásának előkészítő munkálatait Kodály Zoltán.

A Múzeumban folyó munka alapvető feladatkörei, mint a gyűjtemény gyarapításának, tudományos feldolgozásának és megőrzésének három fő feladata Lajtha közösségi és személyes munkásságának elsődleges, tudományos programjává vált. A gyűjtőmunka történeti felelőssége, a népzenei hagyomány eredeti állapotát megőrző hangfelvételek megteremtéséért folytatott szervező munka, és a tudományos igényű népzenei lejegyzések – Lajtha gyűjtemény körében végzett tevékenységét teljesen meghatározták. Olyan mértékig átadta magát az országos, összehangolt gyűjtőmunka szervező feladatainak, a tudományos igényű dallamlejegyzések új nemzedéknek szóló ismeret-átadásának⁴, az eredeti hagyomány megőrzését biztosító hangfelvételek

---

³ Lásd: *LLI/I.* 198.

⁴ A népzene kutatásba bekapcsolódó ifjú zeneszerzők szakmai felkészítését Lajtha László vállalta a Néprajzi Múzeum Népzenei osztályán történő stúdiumok során. Már az 1920-as évek végétől gyakorlattá vált, hogy Kodály a népdalkutatás iránt érdeklődő tanítványait Lajthához küldte a Néprajzi Múzeumba, hogy ott sajátítsák el az alapvető ismereteket, kiemelt jelentőséggel, a hangfelvételek alapján történő népdallejegyzés tudományos igényeit. A Lajtha-műhelyben az új kutatók több nemzedéke is részt vett, és a múzeumban folyó, népdallejegyzői pedagógiai munkának természetes következménye volt, hogy a Zeneakadémián bevezetett népzenei tanszakon a népdallejegyzés tantárgy oktatásával Lajtha Lászlót bízta meg az intézmény.

érdekében tett küzdelmeknek⁵, hogy a II. világháborút megelőző évtizedekben saját gyűjtéseinek közzétételével kevésbé foglalkozott. Ez a nézőpontja némi magyarázatul szolgál a tekintetben is, hogy a Bartók és Kodály által kezdeményezett egyetemes magyar népdalgyűjtemény kiadásának előmunkálataiban Lajtha sem a II. világháború előtt, sem azt követően nem vett részt, s hogy önmaga nagyszabású dallamgyűjteményeinek kötetbe foglalt kiadását csak múzeumi nyugdíjazását követően, az 1950-es években valósíthatta meg.

A múzeumtörténeti események befejezésekképpen Lajthának a II. világháborút követő években, 1946 augusztusában történt, félévig tartó, megbízott igazgatói kinevezését idézem fel. A kortársak emlékezete szerint a Lajthát elismerő kinevezésben fontos szempontként érvényesült a háborút megelőző és követő időszakban a népzenei hanglemezeket és fonográfhengereket érintő, védelmet biztosító áldozatos tevékenysége, amely a teljes lemezgyűjtemény gyakori átvizsgálásával, kényszerű költöztetésével is együtt járt. Lajtha kinevezésére abban a válságos, átmeneti időszakban került sor, amikor a múzeumvezetők gyors váltakozásban követték egymást a már-már közeledő politikai fordulat hatására.

A múzeumi irattárban Lajtha igazgatói időszakából többek között három javaslata is fennmaradt: az elsőben a *Néprajzi Múzeum Értesítőjének* folytatását elősegítő támogatást szorgalmazta, a másodikban a pusztuló néprajzi emlékek megmentése céljából egy múzeumi konzerváló szoba felállítását sürgette, és a harmadikban egy nemzetközi tudományos érintkezés érdekében szállt síkra, nevezetesen a British Councillel való együttműködésre tett javaslatot. Felterjesztései megvalósulásának nincs nyoma.

Lajtha Néprajzi Múzeumi működéséről szóló áttekintésem végén Lajthának adom át a szót, – mondanivalómat két Lajtha-levélből származó idézettel zárom. Mindkét levele 1946-ban, igazgatói kinevezésének hónapjaiban kelt: az első a Népzenei osztályhoz, a második a Néprajzi Múzeum intézményéhez fűződő, visszatekintő vallomásként értelmezhető. A Dincsér Oszkárnak szóló levél részlete: „... Régen szeretem ezt a gyűjteményt, kedves Dincsér fiam, sokkal régebben, mielőtt Maga „népzenész” társam lett. Szeretem ma is. Ezért

---

⁵ Berlász Melinda: *A népzenei hangfelvételekért*. Uő: Lajtha László. in: *A múlt magyar tudósai*. 153-176.

vagyok itt és nem másutt, ahol könnyebb, jövedelmezőbb, magát mutogatóbb, hangosabban beszélő és beszéltető a munka” – írta egykori munkatársának.⁶

A másik levél Györfly Györgynek⁷ szólt, amelyben 1946. szeptember 17-én a múzeum tudományos szelleméről szólva már önmagát is „néprajzosként” titulálta. A következőket írta: „...biztosak lehettek abban, hogy minden tőlem telhetőt meg fogok tenni annak a szellemnek a felelevenedéséért, amelyben Édesapáddal⁸ együtt néprajzosokká nevelődtünk, és amely szellemű Néprajzi Múzeumban töltöttük életünk javát.”

+++

A következőkben a felolvasásra kerülő Lajtha írásműnek, a „A magyar siratókról” című előadásnak keletkezéstörténeti előzményeit ismertetem.

„A magyar siratókról” című előadás a szerző hagyatékában megőrzött kéziratos műcsoport egyik angol nyelvű kéziratoként őrződött meg, amelyet a szerző 1948-ban Londonban, az akkoriban megalakult International Folk Music Councilban olvasott fel. A kézirat első alkalommal kötetünkben, magyar nyelven jelent meg.⁹

A mű keletkezéstörténetéhez egy említésre méltó életrajzi körülmény is hozzátartozik, amely Lajtha londoni tartózkodásának indítékául szolgált. Lajtha 1947 őszétől 1948 őszéig egy meghatározott felkérés teljesítésének céljából tartózkodott Londonban, nevezetesen T. S. Eliot drámájához, a „Murder in the Cathedral”-hoz komponált filmzenét. Londoni megbízatásának idején tanácsadói kapcsolatban állt az akkoriban formálódó népzene kutatás nemzetközi szervezetével, amely tisztelete jeléül – haláláig szólóan – elnökségi tagjai közé választotta Lajthát. Ebben a szoros együttműködési időszakban fogalmazta Lajtha a magyar siratókról szóló, angol nyelvű előadását.

Az előadás témaválasztása igen figyelemre méltó, mert Lajtha sem a korábbiakban, sem később nem publikált a siratókról. A siratókkal való személyes kapcsolata, amint azt előadása mutatja, igen mély, megalapozott tudományos ismereteken, személyes élményeken alapult. Elsősorban gyűjtőként tekint vissza az 1911-ben, 19 évesen a csíki Gyimesközéplekon egy

---

⁶ Dincser Oszkár népzene kutató (1911–1977), Lajtha munkatársa a Néprajzi Múzeumban, a II. világháborúban hadifogoly lett, Svájcban telepedett le, nem tért vissza Magyarországra. Lásd: Berlász Melinda: *Dincser Oszkár kutatásai a Pátria-felvételek összefüggésében. Egy évtized a Néprajzi Múzeum népzenei műhelyében (1935–1944)*. Zenetudományi dolgozatok, Budapest, MTA ZTI, 2001–2002. 121–145.

⁷ Györfly György történész (1917–2000).

⁸ Györfly György néprajzkutató (1884–1939)

⁹ LLI/I. 374–380.

által a fonográfra rögzített siratóra, amelynek szövegkezdetét versbe szedett, rímes angol nyelven a siratószövegek jellegzetes példajaként mutatja be előadásában. A továbbiakban egy jóval későbbi, megrázó hatású sirató hangfelvételének személyes élményére is kitér, amelyet már 1938-ban, a Pátria hanglemezfelvételek szakmai irányítójaként élt át. Az idegen hallgatóságnak szánt előadást a sirató műfaj megrendítő hatású, s egyben átfogó igényű bemutatásának szentelte, erre utal a hangzó illusztrációk összeállításának igényessége is, amely a Pátria-felvételeken rögzített minden siratódallamra kiterjedt.

Jelen alkalommal a teljes szöveg bemutatására nincs lehetőség. Lajthának a műfajhoz fűződő tíz évvel korábbi személyes élményéről, és a hanglemezfelvétel létrejöttét inspiráló érzelmi megközelítéséről a felolvasandó részlet teljesértékű ismeretet nyújt.

(Most átadom a szót a Lajtha-szöveg záró egységét felolvasó, Lipták Dániel népzenekutató munkatársamnak.)